

FRANJO WESTER, MANJE POZNAT ZAGREBAČKI ORGULJAR I NJEGOVA SAMOSTALNA DJELATNOST OD 1919. GODINE

Uvod

Među mnogim manje poznatim orguljarima s područja grada Zagreba i okolice posebno se ističe jedno ime, ono Franje Westera, a riječ je o rođenom Slovincu sa zagrebačkom adresom. Većini je tih manje poznatih orguljara zajednički nazivnik gradionica orgulja obitelji Heferer. Oni su u toj gradionici s više ili manje uspjeha izučili orguljarski zanat te se sukladno tomu kao samostalni etablirali na orguljarskoj sceni na području Republike Hrvatske. Rad prikazuje životni i profesionalni put jednoga od njih, Franje Westera, čije je djelovanje obilježilo prvu polovinu 1920-ih godina. Tekst donesen u ovom radu rezultat je sustavnih arhivskih i terenskih istraživanja provedenih u razdoblju od 2012. do 2023. godine.

Biografski podatci

Franjo Wester (Bešter), kako navodi organolog Ladislav Šaban, rođen je 9. travnja 1865. godine u Kropi u Gornjoj Kranjskoj.¹ Nakon završetka škole odlazi u obližnju Kamnu Goricu gdje kod rođaka Zupana² u njegovoj orguljarskoj gra-

dionici šest godina izučava zanat. Pouzdano znamo kako Franjo u Zagreb dolazi 1889. godine te se zapošljava u gradionici obitelji Heferer koja je tada još imala sjedište u Ilici.³ Ondje se zadržao punih trideset godina, kao jedan od najdugovječnijih radnika uopće, a onda se, naposljetku, 1919. godine osamostalio. Životni i profesionalni put, iako je bio vrlo pouzdan majstor kojega su svi rado hvalili i preporučivali, Franji je uvelike otežavala njegova zdravstvena situacija s obzirom na to da je bolovao od astme. Zbog toga je bio primoran i odbijati neke povjerene mu poslove.⁴ Krajem 1925. godine ozbiljnije obolijeva, a bolest onemogućuje njegov daljnji rad. Nakon duljega bolovanja umire u Zagrebu 5. kolovoza 1926. godine u 61. godini.⁵ Zahvaljujući jednoj sačuvanoj fotografiji gradionice Heferer s početka 20. stoljeća, nastaloj najvjerojatnije 1904. godine, na kojoj vidimo orgulje župne crkve u Križu i kapele u Završju Začretnom, možemo vidjeti i radnike koji su u gradionici tada bili zaposleni, a među njima (najvjerojatnije) i Franju.

³ † Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1926., str. 249.

⁴ Godine 1926. župa Uznesenja Bl. Dj. Marije u Běllici poslala je poziv Westeru da pregleda orgulje i napravi ponudu za njihov popravak. Franjo se tada ispričava zbog neodazivanja uz napomenu kako boluje. NAZ, NDS predmetni spis br. 4625/1926.

⁵ † Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1926., str. 249.

¹ Leksikon jugoslavenske muzike, sv. 2, gl. ur. Krešimir Kovačević, 1984., str. 530.

² Gradionicu orgulja Zupan osnovao je Ignacij st. 1850-ih godina, a nasljeđuju ga sinovi Ignacij ml. i Ivan. Edo ŠKULJ, *Leksikon orgulje in orguljarjev*, 2013., str. 251.

Dolazak u Zagreb i rad u Hefererovoj gradionici orgulja

Kako razaznajemo iz dostupnih arhivskih zapisa i literature, Franjo u Hefererovoj gradionici započinje raditi 1889. godine, kao relativno mlad orguljar u svojoj 24. godini. Razlog njegova odlaska od Zupana nije nam poznat, kao ni razlog zašto se odlučio preseliti baš u Zagreb i započeti s radom u Hefererovoj gradionici. Spomenimo kako negdje u to vrijeme, krajem 1880-ih i početkom 1890-ih godina, nastaje za tadašnje prilike nekoliko većih instrumenata s obzirom na broj registara u čijoj je izgradnji zasigurno sudjelovao i sam Franjo. Kao primjere spomenimo orgulje u župnim crkvama sv. Marka ev. u Zagrebu,⁶ sv. Ane u Križevcima⁷ i sv. Nikole u Jastrebarskom.⁸ Budući da se Franjo usavršio uglavnom u izradi svirala i intonaciji, vrlo je često bio na terenu i sudjelovao u postavljanju orgulja. Zahvaljujući tomu što se često znao potpisivati u instrumentima koje je postavljao i/ili popravljao možemo jasnije i preciznije pratiti djelokrug njegova rada. Tako doznajemo kako se 1891. godine nalazio u bjelovarskom kraju, točnije u Nevincu gdje je postavljao nove orgulje koje je gradionica netom sagradila. Iste je godine popravljao i orgulje u župnoj crkvi u Gvozdanjskom.⁹ Tada odlazi i do obližnje župe u Velikom Grđevcu, gdje je posao popravka iste godine dogovorio Ferdinand, i po-

⁶ Te su orgulje imale četrnaest registara raspoređenih na dva manuala i pedal, a na pjevalište župne crkve postavljene su 1890. godine. Dr. Svetozar RITIG, *Pregradnja orgulja u zagrebačkoj crkvi sv. Marka, Sveta Cecilija*, 1936., 118–120.

⁷ Te orgulje imaju četrnaest registara raspoređenih na dva manuala i pedal, a na pjevalište župne crkve postavljene su 1890. godine. Marko ĐURAKIĆ, *Orgulje Bjelovarsko-križevačke biskupije*, 2015., str. 157.

⁸ Te orgulje imaju četrnaest registara raspoređenih na dva manuala i pedal, a na pjevalište župne crkve postavljene su 1894. godine. Emin ARMANO, *Orgulje hrvatskih graditelja tragom Ladislava Šabana*, 2006., str. 160.

⁹ NAZ, NDS predmetni spis br. 1785/1891.

pravlja tamošnje orgulje te ostavlja svoj zapis u njima.¹⁰ Sredinom 1890-ih godina na kraće vrijeme odlazi u Njemačku, točnije u Ludwigsburg, gdje stječe dodatna znanja u Walckerovoj gradionici.¹¹ Sredinom 1912. Heferer dogovora gradnju orgulja za župnu crkvu u Štefanju koje je trebalo isporučiti krajem iste godine. Franjo početkom studenoga obolijeva od astme te će njegova bolest kao i situacija s radnicima u Hefererovoj gradionici odgoditi isporuku orgulja do sredine 1913. godine, što će za sobom povući niz pravnih pitanja i sankcija. Početkom Prvoga svjetskoga rata orguljarska je djelatnost, kako na području Europe tako i Hrvatske, uvelike pala. Mnogi naručitelji otkazuju narudžbe za gradnju novih instrumenata te se posao sastoji uglavnom od manjih popravaka. Iz tog razdoblja možemo istaknuti jedino gradnju velikih orgulja za župnu crkvu u Virju 1916. godine¹² i Franjin boravak u Mostaru gdje popravljao orgulje franjevačke crkve.¹³ Jedan od posljednjih za sada poznatih poslova koje je izveo kao radnik Hefererove gradionice datira iz 1918. godine. Franjo se tada nalazio u Krapini i popravljao orgulje u crkvi na Trškom Vrh.¹⁴

Samostalna djelatnost od 1919. godine

Točan razlog Westerova odlaska od Ferdinanda nije nam poznat, no zanimljivo je kako se na taj čin odlučio u svojoj 54. godini, nakon čak 30 godina rada s Ferdinandom. Je li bila riječ o međusobnom neslaganju ili je jedno-

¹⁰ Popravak je sa župom postigao F. Heferer, a dopustio ga je Nadbiskupski duhovni stol. NAZ, NDS predmetni spis br. 3768/1891. Da je popravak izveo upravo Franjo, doznajemo iz zapisa u instrumentu pronađena tijekom popravka orgulja 2018. godine.

¹¹ Možemo pretpostaviti da je bio u potrazi za novim znanjima vezanima uz pneumatsku registarsku i svirnu trakturu.

¹² Emin ARMANO, *Orgulje hrvatskih graditelja tragom Ladislava Šabana*, 2006., str. 220.

¹³ Fra Tadija LEKO, *Popravljanje orgulja u franjevačkoj crkvi u Mostaru, Sveta Cecilija*, 1917., str. 216.

¹⁴ NAZ, *ŽA Krapina, Bla. Knj. 4, Blagajnička knjiga župne crkve i kapela*, 1898–1925.

stavno razlog tomu bio što se nakon Prvog svjetskoga rata proizvodnja orgulja uvelike smanjila, iz dostupne građe nije moguće zaključiti. Poznato nam je kako se Franjo osamostaljuje, kao što je i ranije navedeno, 1919. godine i otvara radionicu na svojoj adresi u Mesničkoj ulici 15a. Točan datum nije nam poznat. Literatura navodi dva datuma, 25. travnja¹⁵ i 1. svibnja¹⁶. Povodom toga objavljeno je u časopisu *Sveta Cecilija* i kraće priopćenje kojim Cecilijansko društvo Franju najtoplije preporučuje svećenstvu.¹⁷ S obzirom na novonastala politički i ekonomski nestabilna vremena, koja su se uvelike odrazila i na orguljarstvo, Franjo djelatnost usmjerava na popravak orgulja i srodnih glazbala. Osim toga, budući da je cijeli život proveo u orguljarstvu, znao je da su za gradnju orgulja potrebni veliki prostorni i materijalni uvjeti, kao i pouzdani radnici kojih u razdoblju nakon rata nije bilo. Na etabliranje Franje kao samostalnoga orguljara zasigurno je uvelike utjecala i činjenica kako je čak 30 godina proveo u Hefererovoj gradionici, gdje je vjerojatno kao odgovoran i pouzdan radnik na terenu ostvario dobre veze s lokalnim svećenstvom.¹⁸ Popis djelatnosti, koji nam je za sada poznat, vrlo je impresivan, a može se vidjeti u odlomku *Popis (samostalne) djelatnosti*. Prve Franjine samostalne djelatnosti vežu se uglavnom uz područje »doline kardinala« gdje 1919. godine popravljaju orgulje u župnim crkvama u Slavetiću i Svetoj Jani.¹⁹ Nakon toga uslijedit će brojni

Slika 1. Gradionica orgulja Heferer i njezini zaposlenici, oko 1904. godine, izvor: Umjetnička radionica Heferer

popravci, uglavnom na području granica tadašnje Zagrebačke metropolije, a izvan tih granica za sada su poznati jedino popravci u Klakaru²⁰ i Lovasu²¹. Zbog velike je potražnje bio čak primoran i odbijati neke poslove, o čemu svjedoči jedan predmetni spis NDS-a iz 1922. godine. Iz njega doznajemo kako bartolovečki župnik Ivan Miškulin piše NDS-u da mu Franjo na poziv da popravi orgulje župne crkve odgovara kako tijekom ove godine nije u mogućnosti preuzeti taj posao.²² Jedan od posljednjih većih Franjinih poslova bio je popravak orgulja u župnoj crkvi sv. Nikole

¹⁵ Taj je datum naveden u članku: (...), † Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1926., str. 249.

¹⁶ Taj je datum naveden u članku: (...), Graditelj orgulja Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1919., str. 109.

¹⁷ (...), Graditelj orgulja Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1919., str. 109.

¹⁸ Spomenimo ovdje kako je u tom »zlatnom razdoblju« orguljarstva Hefererova gradionica sagradila najmanje sto orgulja. Vidi više u Emin ARMANO, *Orgulje hrvatskih graditelja tragom Ladislava Šabana*, 2006.

¹⁹ NAZ, NDS predmetni spis br. 8271/1919. i br. 12.807/1919.

²⁰ Luka LUKIĆ i M. pl. KIRCHMAYER, G. Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1920., str. 119.

²¹ Emin ARMANO, *Orgulje hrvatskih graditelja tragom Ladislava Šabana*, 2006., str. 378.

²² NAZ, NDS predmetni spis br. 1928/1922.

u Koprivnici gdje je krajem 1924. popravljao orgulje šest tjedana. Nakon tog popravka, na župni blagdan sv. Nikole biskupa, u Koprivnicu dolazi F. Dugan st., pregledava orgulje i izražava zadovoljstvo te zatim izvodi koncert zajedno sa župnim zborom kojim je ravnao Karlo Adamič. Zapis o tom popravku i koncertu objavljen je početkom sljedeće, 1925. godine u časopisu *Sveta Cecilija*.²³ Tijekom 1925. godine, prema za sada dostupnim izvorima, evidentirana su samo dva popravka, a riječ je o orguljama u Kupincu i Novoj Bukovici. Budući da za sada, u literaturi i arhivskim izvorima, ne nalazimo podatke o kasnijim djelatnostima, možemo zaključiti kako se, načet bolešću, krajem 1925. godine povlači iz posla.

Valorizacija samostalnoga rada Franje Westera

Čitajući onovremeni tisak, prije svega časopis *Svetu Ceciliju*, razaznajemo kako je u to vrijeme Franjo bio jedan od najzastupljenijih orguljara, o čijoj se djelatnosti pisalo. Zahvaljujući tim zapisima, ali i podacima u župnim arhivima, doznajemo mnogo podataka ne samo o mjestima na kojima je Franjo popravljao orgulje nego i s kakvim ih je uspjehom popravljao. Spomenimo tako popravak orgulja u župnoj crkvi u Vratišincu, koje su godinama bile u lošem stanju, koji je tekstom popratio Vinko Žganec navodeći Franju kao osobu koja je orgulje spasila te kako mu preporučuje da se posveti upravo tomu obliku posla.²⁴ Iste godine Franjo popravlja i znamenite lepoglavske orgulje. Njih je pak kolaudirao Franjo Dugan st. ne štedeći pritom riječi hvale za posao koji je

ovaj izveo.²⁵ Riječi hvale u Spomenicu zapisuje i župnik župe sv. Marije Magdalene u Kapeli navodeći kako je Franjo orgulje popravio s velikim uspjehom.²⁶ Velik ugled koji si je priskrbio kvalitetnim i savjesnim radom u povjerenim mu poslovima pratio je Franju tijekom cijeloga njegova samostalnoga djelovanja, što je zasigurno jedan od razloga da je jedan od rijetkih orguljara čija je smrt bila popraćena u ondašnjem izdanju časopisa za crkvenu glazbu *Sveta Cecilija*.

Zaključak

Slijedom navedenoga, možemo zaključiti kako je riječ o jednoj iznimnoj i stručnoj osobi predanoj svojem pozivu, koja je zasigurno ostavila trag u orguljarstvu na području Hrvatske 1920-ih godina. Područje njegova rada protezalo se uglavnom na području tadašnjih granica Zagrebačke nadbiskupije, a noseći se sa svojom bolešću, tijekom šest godina samostalnoga djelovanja popravio je tridesetak instrumenata. S jednakim uspjehom popravljao je orgulje u Slavoniji, Bilogori, Zagorju itd., o čemu svjedoče brojne pohvale, kako one objavljene u tisku tako i one zapisane u župnim arhivima.

Ključne riječi: Franjo Wester, orgulje, zagrebački orguljari

²³ (...), Orgulje župske crkve u Koprivnici, *Sveta Cecilija*, 1925., str. 32–33.

²⁴ Vinko ŽGANEC, Orgulje u Vratišincu, *Sveta Cecilija*, 1921., str. 75.

²⁵ Franjo DUGAN, Rekonstrukcija orgulja župske crkve u Lepoglavi, *Sveta Cecilija*, 1922., str. 25. Spomenimo ovdje kako je ranije lepoglavske orgulje pregradio Sebastijan Dobnik čime je uvelike narušio njihove izvorne tehničke i umjetničke značajke. Wester je tada popravak izveo isključivo s ciljem vraćanja orgulja u svirno stanje, a ne vraćanja izvornih tehničkih i umjetničkih značajki.

²⁶ Župni arhiv Kapela, Liber Memorabilium Parochia Capeliensis ab anno 1830.

Popis (samostalne) djelatnosti

1919. Gojlo, kapela, popravak orgulja
 1919. Slavetić, župna crkva, popravak orgulja
 1919. Sveta Jana, župna crkva, popravak orgulja
 1919. Vrbovec, župna crkva, popravak orgulja
 1920. Klakar, župna crkva, popravak orgulja
 1920. Kloštar Podravski, župna crkva, popravak orgulja
 1920. Krašić, župna crkva, popravak orgulja
 1920. Križ, župna crkva, popravak orgulja
 1920. Podravske Sesvete, župna crkva, popravak orgulja
 1920. Zagorska Sela, župna crkva, popravak orgulja
 1921. Konjšćina, župna crkva, popravak orgulja
 1921. Lepoglava, župna crkva, popravak orgulja
 1921. Lovas, župna crkva, popravak orgulja
 1921. Voloder, župna crkva, popravak orgulja
 1921. Vratišinec, župna crkva, popravak orgulja
 1921. Zagreb, župna crkva Srca Isusova, popravak orgulja
 1922. Bednja, župna crkva, popravak orgulja
 1922. Poljanica Bistranska, župna crkva, popravak pozitiva
 1922. Varaždin, franjevački samostan sv. Ivana Krstitelja, popravak orgulja
 1923. Donja Višnjica, kapela, popravak orgulja
 1923. Kapela, župna crkva, popravak orgulja
 1923. Rakovec, župna crkva, popravak orgulja
 1923. Stupnik, župna crkva, popravak orgulja
 1923. Vrbovec, župna crkva, popravak orgulja
 1924. Ivanec, župna crkva, popravak orgulja
 1924. Koprivnica, župna crkva, popravak orgulja
 1925. Kupinec, župna crkva, popravak orgulja
 1925. Nova Bukovica, župna crkva, popravak orgulja

Izvori:

- Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 1785/1891.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 3768/1891.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 8271/1919.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 12.807/1919.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 1982/1922.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 3556/1925.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, predmetni spis br. 4625/1926.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Župni arhiv Krapina, Bla. Knj. 4, Blagajnička knjiga župne crkve i kapela, 1898-1925.
 Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Župni arhiv Vrbovec, Rač. Knj. 2, Crkveni računi župe Vrbovec, 1911-1924.
 Povjerenstvo za orgulje Bjelovarsko-križevačke biskupije, Bjelovar, Predmetni spis: Orgulje u Velikom Grđevcu
 Umjetnička radionica Heferer, Fotoarhiva
 Župni arhiv Kapela, Liber Memorabilium Parochia Capeliensis ab anno 1830.
 Župni arhiv Krašić, Računi župne crkve, 1878-1925.
 Župni arhiv Stupnik, Račun župne crkve sv. Ivana Nepomuka u Stupniku, 1888-1926.

Literatura:

- Emin ARMANO, Orgulje hrvatskih graditelja tragom Ladislava Šabana, Zagreb, 2006.
- Karlo BLAŽEKOVIĆ, Podravske Sesvete, dne 30. ožujka 1920., *Sveta Cecilija*, 1920., str. 90.
- Paškal CVEKAN, *Podravske Sesvete: selo i župa*, 1994.
- Franjo DUGAN, Rekonstrukcija orgulja župske crkve u Lepoglavi, *Sveta Cecilija*, 1922., str. 25.
- Marko ĐURAKIĆ, *Orgulje Bjelovarsko-križevačke biskupije*, Bjelovar, 2015.
- Petar KOVAČIĆ VRBANČIĆ, Bistra, dne 29. lipnja 1922., *Sveta Cecilija*, 1922., str. 145.
- Fra Tadija LEKO, Popravljanje orgulja u franjevačkoj crkvi u Mostaru, *Sveta Cecilija*, 1917., str. 216.
- Leksikon jugoslavenske muzike, sv. 2., gl. ur. Krešimir Kovačević, 1984.
- Luka LUKIĆ i M. pl. KIRCHMAYER, G. Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1920., str. 119.
- Svetozar RITIG, Pregradnja orgulja u zagrebačkoj crkvi sv. Marka, *Sveta Cecilija*, 1936., str. 118–120.
- Edo ŠKULJ, *Leksikon orgel in orglarjev*, Škocjan pri Turjaku, 2013.
- Slavko ŠTIH, G. Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1921., str. 24.
- Vinko, ŽGANEC, Orgulje u Vratišincu, *Sveta Cecilija*, 1921., str. 75.
- (...), Graditelj orgulja Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1919., str. 109.
- (...), Orgulje župske crkve u Koprivnici, *Sveta Cecilija*, 1925., str. 32–33.
- (...), † Franjo Wester, *Sveta Cecilija*, 1926., str. 249.

MODALITETI GREGORIJANSKIH NAPJEVA

Knjiga tiskana 2019. godine u izdanju Sveučilišta u Zagrebu i Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu. Donosi povijesni pregled i interpretacijske mogućnosti modaliteta gregorijanskih napjeva. Knjiga se može nabaviti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, Vlaška 38, Zagreb.